

Василь Шкляр:

«Це диво, що Тарас витяг фільм на такому бюджеті в екстремальних умовах»

Бесіду веде Лариса Брюховецька

– На мою думку, творча співпраця між письменниками і кінематографістами може принести хороші плоди, як це було в Україні в 1960-х–на поч. 1970-х. Але впродовж існування кіно нерідко літератори нарікали, що кінематографісти псують твори класики (і таке бувало), що їм недоступний глибокий психологізм, розкриття людини. Кінематографісти відповідали, що в кіно свої засоби – і не варто покладатися на буквализм у прочитанні літературного твору. Що ви думаєте з приводу цих взаємин? Чим є справжня література для кіно?

– Колись на одній із прес-конференцій оргкомітету зі сприяння екранізації роману «Чорний Ворон» (а був і такий) мій однокурсник Сергій Тримбач сказав, що саме добра література є найкращою основою для створення художніх фільмів. Я з ним, звісно, погодився, бо мій глядацький досвід підказував, що так воно і є. Уже сам намір екранізувати відомий літературний твір збуджує серед читачів і кіноманів спрагли очікування. До того ж, ми пам'ятаємо, що більшість знакових українських кінокартин було знято на літературній основі. Згадаймо «Тіні забутих предків», «Камінний хрест», «Пропаду грамоту», «Вечір на Івана Купала», «Вавилон ХХ»... Мабуть, ви й мали їх на увазі, кажучи про плідну співпрацю літераторів і кінематографістів. Зрозуміло, що більшість письменників не задоволені кіноверсіями їхніх творів, адже сценаристи ріжуть тебе по живому, а режисери інтерпретують матеріал відповідно до свого бачення. Але нема на те ради, такі закони жанру. Так чи так, а все одно екранізація твору дає йому нове дихання, активізує читачку зацікавленість, збільшує коло прихильників. Головне, щоб усе робилося на професійному рівні. А справжня література для кіно – це насамперед глибока драматургія, пронизлива людська історія, виразні типажі й характери. На цій основі кіномитці і творять свій власний світ.

– Недавно на комерційних телеканалах було екранізовано роман Анатолія Дімарова «І будуть люди» та перелицьовану на сучасний лад «Кайдашеву сім'ю» Нечуя-Левицького, й обидва серіали були популярні. В кіно, яке в Україні після тривалої летаргії почало оживати, якщо я не помиляюся, всього три українські

Письменник Василь Шкляр.

письменники удостоїлися уваги кінорежисерів: Андрій Кокотюха («Червоний»), Сергій Жадан («Дике поле») та ви («Чорний Ворон»). Чи дивилися ви «Червоний» і «Дике поле»? Якщо так, то що можете сказати про ці фільми? Чи виправдані витрати на їхнє створення? І друге питання: чи достатньо для значної кількості випущених у 2017–2020 роках в Україні фільмів усього три за творами сучасних письменників?

– Так, я переглядав ці фільми в кінотеатрі, бо намагаюся дивитися все українське на великому екрані. Ну, а як ще можна підтримати своє кіно? Я вважаю, що фільм ти можеш дивитися чи не дивитися, але біжи і купи квиток. Два згадані вами фільми, певна річ, не шедеври, але про змарновані ресурси гріх говорити. Шедеври з'являться тоді, коли ми знімемо сотні таких фільмів. З достатнім бюджетом. Всього три – це мізер. Сьогодні в Україні є добрий десяток письменників, чиї твори легко лягають на кіномову. Але... ну, вже набило оскому бідкання про відсутність розвиненої кіноіндустрії. А звідки вона візьметься у бідній країні з чавунною байдужістю до національної культури? Де немає кінотеатрів навіть у малих містах, де український фільм дивляться на великому екрані в середньому близько 30 тисяч глядачів. Де мене запитують «прямим текстом»: а де можна скачати ваше кіно?

– Створення фільму за вашим романом «Залишенець. Чорний Ворон» має тривалу історію. Нагадаю читачам, що 2011 ви відмовилися від Національної премії ім. Тараса Шевченка на знак протесту проти українофобської політики тодішнього міністра освіти Дмитра Табачника, і це був безпрецедентний випадок в історії премії. Натомість того ж року під час вшанування пам'яті Василя Чучупака вам вручили Народну Шевченківську премію. Це свідчило про велику популярність твору. Відтоді почалася підготовка, яка тривала сім років, завершившись виходом на екрани фільму «Чорний ворон» у 2019 році. Нагадайте,

будь ласка, перипетії довкола цієї екранізації (а перешкод, мабуть, було чимало), і завдяки чому фільм таки було поставлено? О, це справді драматична історія! Проблема «Чорного Ворона» полягала в тому, що роман вийшов за межі літературного явища і став об'єктом політики. Його навіть обговорювали на політичних телешоу, зокрема, у програмі «Велика політика» Євгена Кисельова. Все почалося, як ви, мабуть, пам'ятаєте, з невіглаських звинувачень письменника у всляких «ізмах» і фобіях. Лунало це з вуст вельми впливових одіозних діячів, не хочу тут їх і згадувати. Вони навіть погрожували винести на обговорення в Парламентську Асамблею Ради Європи присудження Національної премії України автору ксенофобського роману. До того я й не підозрював, що антиукраїнська пропаганда ведеться певними силами по всьому світу навіть на рівні культури. Всі перекладачі «Чорного Ворона» за кордоном мали проблеми. До них підходили люди, які відмовляли їх братися за цю справу, бо це їм, мовляв, відгукнеться. Показовим тут є і приклад Ежи Гофмана. На прохання Віктора Ющенка екранізувати роман він його прочитав і сказав, що може бути художнім керівником, бо саме знімає «Варшавську битву». Нехай за це береться український режисер, а він буде, так би мовити, куратором. Мої довгоруки опоненти відразу це пронюхали. Бо коли Гофман приїхав до Києва на кінофестиваль «Молодість» зі своєю «Варшавською битвою», то дав кілька інтерв'ю, в яких сказав, що не зніматиме «Чорного Ворона». Бо це антиросійський, ксенофобський роман. Він слово в слово повторював тези політиків «табачниківського розливу». А ще Гофман сказав одну річ, на яку звернув увагу, мабуть, тільки я. Його запитали, чому він зняв «Варшавську битву» у форматі 3Д, якщо раніше не збирався цього робити. Відповідь мене приголомшила. Маєстро зізнався, що вже під час зйомок до нього звернулися невідомі йому люди і запропонували додаткових 6 мільйонів доларів, аби він зняв фільм саме в такому форматі. Такий собі бонус «з неба». Звичайно... це збіг обставин. Звичайно, звичайно... Не звинувачуйте мене у маніях. Але знайте, що в цьому світі крутяться великі брудні гроші, які можуть бути спрямовані супроти нас навіть у таких, здавалося б, дрібницях. А Гофмана як режисера я шаную. Майстер, що тут іще скажеш... Але уявіть собі, якби наш режисер поїхав до Польщі і почав там звинувачувати їхнього письменника в якихось ідеологічних гріхах. Нонсенс. Ага, ще про фонд. Я його створив за порадою компетентних людей, не маючи уявлення, як реально працює благодійний фонд. І ось кладу в нього для початку своїх 300 гривень, приходжу через тиждень у банк, щоб дізнатися про надходження, а мені кажуть: на рахунок нуль. А де ж мої 300 гривень? А вони, кажуть, відійшли банку за обслуговування рахунку. Я зрозумів, що зайнявся не своєю справою, і швиденько заморозив той рахунок. Щоб мати ефективний фонд, треба залучати штат людей, які б ним займалися, і за це їм платити. Я не уявляв, як це можна людські кривні гроші пускати на таку справу. І зрозумів, що фонд проблему не вирішить. А потім за екранізацію взялися «плюси». І тут знову почалася довга іс-

торія. Змінювалися сценаристи, змінювалися режисери. Нарешті покликали рятувати ситуацію режисера Тараса Ткаченка і сценариста Тараса Антиповича. Бо з виділених Держкіно 10 мільйонів вже сім згоріло через невикористання коштів у визначені терміни. Знов довелося шукати гроші. В кінцевому підсумку державна підтримка виявилася чисто символічною. Покликали Тараса і сказали, що на зйомки він має два місяці. Цейтнот. Час біжить, глибока осінь переходить у зиму. Натура змінюється на очах. Ой, довга пісня. Я вам скажу, це диво, що Тарас витяг фільм на такому бюджеті в екстремальних умовах. Так коні холоднотворських повстанців творили дива, не маючи фуражу. Їм передавався запал боротьби від їхніх вершників.

– Нині переважає більшість письменників самі пишуть сценарії за власними творами, наприклад, той же Андрій Кокотюха – здається, «Червоний» спершу був сценарієм, а потім уже вийшов роман. Ви в титрах «Чорного Ворона» не значитеся як сценарист – сценарій писав Тарас Антипович. Та, гадаю, ви не стояли осторонь, мабуть, брали участь в роботі над сценарієм. Адже ви задіяні в самому фільмі, точніше – ваш голос, який звучить за кадром. Кому належала ідея озвучувати кілька моментів фільму вашим голосом? Розкажіть про співпрацю з режисером Тарасом Ткаченком. І чи задоволені ви кіноверсією? Чи у всьому з нею погоджуєтесь? Хто з акторів найповніше перевтілюється у персонажів вашого твору? Чи ви брали участь у промоції фільму (поїздки з прем'єрою тощо)? І нарешті – чи не збираєтесь самі писати сценарії?

– У титрах все-таки поставили «за участі Михайла Бриниха і Василя Шкляра». Але ця участь була запізною. Наприклад, я відшліфував діалог чи якийсь епізод, надсилаю продюсеру й режисеру, а мені кажуть: вибач, вже відзнято. Або: вибач, така сцена потребує додаткових витрат. На жаль, екстремальні умови, про які я казав, не дозволили попрацювати на повну силу. Коли фільм вже було знято, Тарас Ткаченко запропонував зробити кілька коментарів за кадром моїм голосом. Власне, щоб це були впізнавані для читача уривки з роману, і водночас текст багато чого пояснював для непосвяченого глядача. Я погодився. Для історичної картини це нормально, навіть природно. Моїм прихильникам це дуже сподобалося. І яким же було мое здивування, коли й тут знайшлися критики з відомого хору, котрі почали закидати, що кіно, мовляв, повинне показувати, а не розказувати. Та ми, шановні, це знаємо не гірше за вас, але подивіться, скільки таких коментарів у знаменитих історичних фільмах, починаючи з «300 спартанців»... Там ці коментарі навіть подаються нескінченними титрами, не те, що голосом. З Тарасом Ткаченком працювати цікаво, але не легко. Він тяжко піддається стороннім порадам. Слухає тебе чемно, киває головою, але все робить по-своєму. Зрештою, ти автор роману, а автор фільму – він, режисер. І так воно є. Ми з Михайлом Бринихом нав'язували йому кілька ефектних кіношних сцен. Таких, як любить глядач. Ні, це його не проймає. Тепер, з відстані часу, я бачу, що правда була за Тарасом. Сенси він ставить вище за кіношні ефекти, красивості. Тому загалом я задоволений, що цей фільм з'явився. Актори мені подобаються всі. Тепер уже

суперзірка Тарас Цимбалюк, можна сказати, зміцнив свої крила у «Чорному Вороні». Ви звернули увагу, скільки Тарасів у нашому фільмі? Режисер, сценарист, виконавець головної ролі. А ще ж другий режисер Тарас Рибальченко. Глядачам особливо сподобався Вовкулака – Павло Москаль. Мені теж. А Явдоха – Наталка Сумська! Неперевершена акторка. Мені дуже жаль, що її роль у фільмі скорочена порівняно з романом, я намагався це виправити, але формат не дозволив. Та увесь акторський склад фільму – зірковий. Я навіть закохався у чекістку Цілю – Аліну Коваленко. Ми мали багато запрошень поїздити з фільмом по Україні та світу – від Німеччини до Канади, але ця клята чума-пандемія перекреслила багато планів. Навіть не доїхали до Цимбалюкового Корсуня, до Холодного Яру, до хлопців на фронт. Сподіваюся, колись надолужимо. Питаєте, чи не збираюся я писати сценарії? Ні, це не мій жанр. Та й часу немає.

– Так склалося в нас, що нерідко історичні факти входять в суспільність з їх нинішнім трактуванням. Маю на увазі, що на адресу «Залишениця» звучали звинувачення в антисемітизмі. Створюючи твір, і зокрема, образи чекістів, ви спиралися на архівні документи? З цим пов'язане ще одне питання, яке виникло після перегляду фільму. Образ молодого повстанця, який заховається в агентку ЧК й мимоволі зраджує своїх. Про таких жінок і Микола Хвильовий писав. Ті агентки справді володіли демонськими чарами чи гіпнозом, якщо їм так легко вдавалося підкоряти українських юнаків-повстанців?

– Ну, повстанець Кузьма закохався в Цілю, коли вона ще не була чекісткою. Але гебешна система часто вербувала жінок особливої зовнішності, щоб використовувати їх у своїх агентурних розробках. Іноді жіноча зваба зламувала найсильніших. То дуже підступна зброя. Так було завжди. І з теперішньої історії розвідки знаємо приклади, коли досвідчені агенти потрапляють на амурний гачок. Проходять неймовірні випробування, а в жіночій спідниці заплутуються. І немає тут демонського гіпнозу, звичайна людська слабина. Чи природа...

– Видавництво «Клуб сімейного дозвілля» написало на своєму сайті: «Романи Шкляра постійно перебувають у лідерах продажі, окремі з них незабаром побачать своє втілення на кіноекранах». Чи є конкретніша інформація, які твори будуть втілені на екранах? І над якими вже йде робота?

– Кінопроекти в наших умовах – дуже крихка й ефемерна штука. Коли два десятиліття тому вийшов мій роман «Ключ», його хотіли знімати відразу кілька режисерів. Зокрема, Аркадій Микульський, Олег Бійма, тоді ще зовсім молодий Мирослав Слабошпицький... З компанією Мирослава вже був готовий контракт, але в останній момент мене насторожив дуже малий бюджет, і я його не підписав. Утрутився Бійма і запевнив мене, що зніме відразу прокатний варіант і телесеріал. Бійма тоді був на злеті, я повірив, та згодом виявилось, що на такі жирні задуми немає грошей. Потім Олександр Роднянський, котрий тоді був на «плюсах», вирішив зняти чотири серії за романом «Самотній вовк» («Елементал»). На противагу, як він сказав, фільму «Брат-2». Покликав мене і попросив написати синопсис. Поки я писав синопсис, Роднянський опинився в

Москві. Все, звичайно, розсипалося, настала тривала пауза. Пізніше були ще пропозиції екранізувати роман «Троща», «Маруся», але я тепер ставлюся до цього обережно. Тут є ще одна слизка річ. Права на екранізацію купують щонайменше на 20 років, і якщо фільм не вдається, то новий не знімеш. Потім я підписав контракт на екранізацію «Самотнього вовка» уже з іншою кінокомпанією, проте й тут виникла пауза і через пандемію, і ще через певні речі. Одне слово, кіношні проекти, як і гроші, люблять тишу. Хвалитися ними заздалегідь – невдячна й ризикована справа.

– *Вінтер'ю з приводу роману «Ключ» ви зазначили, що він «спонукає читача поза гострим сюжетом глибше зазірнути у своє власне, багато в чому темне і незбагненне «я»». Ви вважаєте, що в кожній людині є «темне і незбагненне»? Чи не витіснило в нашій літературі «темне і незбагненне» світле і стверджувальне?*
– Гм... складне запитання. Розумію, про що ви кажете, але сподіваюся, ні. Тут можна було б щось аналізувати, зіставляти, однак боюся, що й сам мимоволі занурюся в «темне і незбагненне». Ні. Світло розсіює темряву, а темрява світло – ні. Наша література, яку тривалий час ламали і силували писати про щасливе сьогодення й світле майбутнє, зробила різкий крен у протилежне. Це можна зрозуміти. Та воно теж тимчасове.

– Питання стосується вашої співпраці з театром. В Луганському театрі (нині він розділений – українська його частина переїхала і працює в Сіверськодонецьку) поставлено «Ревізора» – та не зовсім за Гоголем, а за вашою версією. Бо, як ви пишете, «ця кумедна історія-анекдот про те, як дрібного авантюриста сприймають за «птаха високого польоту», мандрувала в західній літературі ще до Гоголя. Зокрема у французів».

– Луганський театр, те його крило, що евакуювалося до Сіверськодонецька, шукав сучасний переклад Гоголевого «Ревізора». І натрапив у «Вікіпедії», що є якась прозова версія цієї комедії у виконанні Василя Шкляра. Завліт театру Тетяна Пліс і молодий режисер Дмитро Некрасов попросили мене написати сучасну п'єсу за «Ревізором». Ну, як відмовити луганчанам? Я це зробив. Осучаснив за всіма параметрами. Там навіть Неля Штепа є. У березні відбулася прем'єра. Через пандемію я не поїхав до Сіверськодонецька, але кажуть, все відбулося з аншлагом. Може, дасть Бог, колись і до Києва привезуть?

– *Ваші читачі хотіли б ваші романи бачити на екрані. А який зі своїх творів ви б хотіли побачити? І хто з режисерів міг би поставити фільми «Маруся», «Троща», «Характерник»?*

– Ви влучили в «десятку». Саме ці три романи я хотів би побачити на екрані передовсім. Суворо-ніжну «Марусю», болісно-драматичну «Трощу», буйного «Характерника». Вірю, що рано чи пізно всі вони будуть екранізовані. Як і «Ключ» чи «Кров кажана». Режисери? Хвалити Бога, маємо цілу когорту талановитих амбітних майстрів. Якось із Тарасом Ткаченком ми мріяли, що знімемо за якимось із цих романів гарне кіно на повну силу. Без поспіху, отак, знаєте, щоб ніхто не підганяв у шию. Спокійно сісти, розгорнути книжку, розставити всі акценти. Адже все гарне твориться неквапом, без натуги. Хто зна, може, колись так і буде?

25 червня 2021 р.